

ЛІТЕРАТУРА

1. Восс К., Рез Т. Ніколи не йдуть на компроміс. Техніка ефективних переговорів. К.: Наш формат, 2019. 264 с.
2. Карпенко Є.В. Основи психотренінгу: навч. посібник. Дрогобич: Просвіт, 2015. 78 с.
3. Тренінг організації ведення переговорів: конспект лекцій / Укл.: С.С. Яремчук. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. 108 с.
4. Ury W. Getting to Yes with yourself and other worthy opponents. Harper Collins, 2015. 161 p.

*Коцюк Наталія
Науковий керівник – доц. Адамська Зоряна*

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТРИВОЖНОСТІ
У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

В умовах нестабільного сьогодення все частіше розвиток дитини супроводжується негативними переживаннями, зокрема, високою тривожністю, що перешкоджає повноцінному становленню особистості.

Тривогу як стан і як рису, яка виникає у процесі адаптації до середовища та виконання різних видів діяльності, вивчали Ю. Александровський, Ф. Горбов, А. Леонова, Н. Пасинкова, Я. Рейковський, К. Сантросян, А. Тутундісян, Ю. Ханін, Х. Хекхаузен та ін.

У дослідженнях закордонних науковців (І. Бюллер, Т. Брін, Ц. Гулсбі, П. Перетті, М. Роджерс, К. Свінсон та ін.) тривога розглядається як емоційний стан, який виникає в ситуаціях невизначеної небезпеки, пов'язаної з очікуванням невдач у соціальній взаємодії та несприятливого розвитку подій. Тривога може носити як конструктивний (мобілізуюча ситуативна тривожність), так і деструктивний (дезорганізуюча особистісна тривожність) характер. Тобто стан тривоги визначається як змінний психічний стан, який характеризується суб'єктивним відчуттям напруги, побоювання, підвищенням активності нервової системи.

Водночас тривожність розглядається як реакція на соціальні впливи при певних індивідуальних психофізіологічних особливостях (М. Авенер, Г. Айзенк, В. Кисловська, М. Ландерс, Н. Лисенко, В. Мерлін, Ч. Спілбергер та ін.). Тривожність визначається як відносно стійка психічна структура з відповідними їй шаблонами поведінки, які виражаються в тенденції реагувати на ситуації, що сприймаються як загрозові, збільшенням стану тривоги. Тривожність є суб'єктивним проявом неблагополуччя особистості.

Особливої уваги сьогодні потребує проблема тривожності у молодших школярів. Так, при розгляді цього питання основна увага приділяється вивченню таких її чинників, як соціальна ситуація розвитку дитини, особливості сімейних стосунків та взаємодія вчителів і вихователів з дітьми в процесі виконання різних видів діяльності (С. Васьківська, А. Співаківська, Т. Титаренко та ін.). У низці досліджень значна увага приділялась проблемі профілактики і корекції тривожності (Р. Ассаджолі, Л. Долинська, Ш. Левіс, М. Раттер К. Роджерс, Л. Уманець, Н. Чепелева, Т. Яценко та ін.).

Якщо звернутися до аналізу психологічних особливостей молодшого шкільного віку, то бачимо, що в цей період дітям властиві такі особливості, які сприяють виникненню тривожності: підвищена емоційна чутливість до зовнішніх впливів та сильна зовнішня і внутрішня реакція на них; недостатньо розвинена довільність пізнавальної і, особливо, емоційно-вольової сфер; безпосередність сприйняття зовнішнього світу і обмеженість форм адаптивних реакцій на впливи; високий рівень наслідування та емоційного зараження; залежність від оцінок дорослих; низька здатність протистояти чужій думці тощо [3].

Ще одним чинником виникнення тривожності у молодших школярів на сучасному етапі впевнено можна назвати повномасштабну війну в Україні. Саме в цьому віці тривожність може закріпитися як властивість особистості [1]. Тому необхідним є визначення умов, дотримання яких дасть можливість подолати це негативне явище в розвитку особистості дітей молодшого шкільного віку та попередити його вплив на становлення особистості в наступних вікових етапах [2], що й підтверджує актуальність мети нашого дослідження: теоретичний та емпіричний аналіз психологічних особливостей шкільної тривожності у дітей молодшого шкільного віку.

Для реалізації мети нашого дослідження ми розробили комплексну програму емпіричного дослідження тривожності молодших школярів. Оскільки у вибірку досліджуваних ми включили учнів з 1 по 4 клас, то і методики дослідження тривожності були запропоновані дещо різні. Так, для дослідження тривожності в учнів 1-2 класів було запропоновано проєктивну методику «Неіснуюча тварина» (авт. М. З. Друкаревич), методику «Намалой свій страх» (Калмикова Л.) і тест «Тривожність» (Р. Темпл, М. Доркі, В. Амен). Для учнів 3-4 класів: Дитячу шкалу впливу подій (8) (CRIES-8), Шкалу SCAREDc і також методику «Неіснуюча тварина» (авт. М. Друкаревич).

Дослідження проводилося у Буданівській ЗЗСО І-ІІІ ст. Вибірка склала 46 досліджуваних, учнів 1-4 класів, віком 6-11 років, з яких 20 – учні 1- 2 класів, 26 – учні 3 і 4 класів; 26 хлопчиків та 30 дівчаток, а також 35 батьків.

Так, аналізуючи одержані результати за методикою «Неіснуюча тварина», ми побачили, що у більшості молодших школярів (56%) переважає позитивний емоційний стан. Проте, решту дітей – 44% можна характеризувати проявами негативних емоційних станів (рис.1).

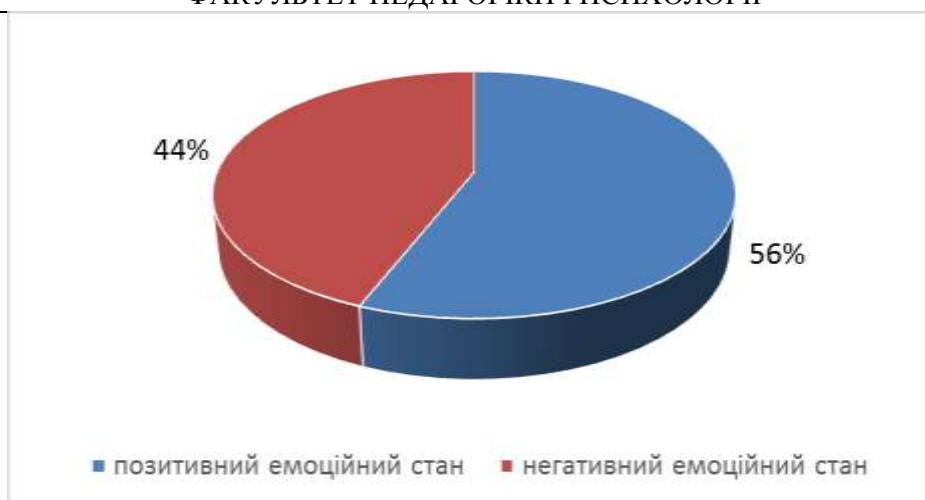

Рис.1 Розподіл середніх значень показників емоційного стану у молодших школярів за методикою «Неіснуюча тварина» (n=46)

Так, 15% з них чітко промальовували очі неіснуючої тварини, що може свідчити про страхи. Промальовування зубів, рогів, нігтів, голок та щетини (20% малюнків) свідчить про агресивні прояви або намагання захиститися від нападу. Малюнки з щілеподібним округлим ротом тварини, з вираженими штрихуваннями (25%) вказують на прояви тривожності у досліджуваних (рис.2).

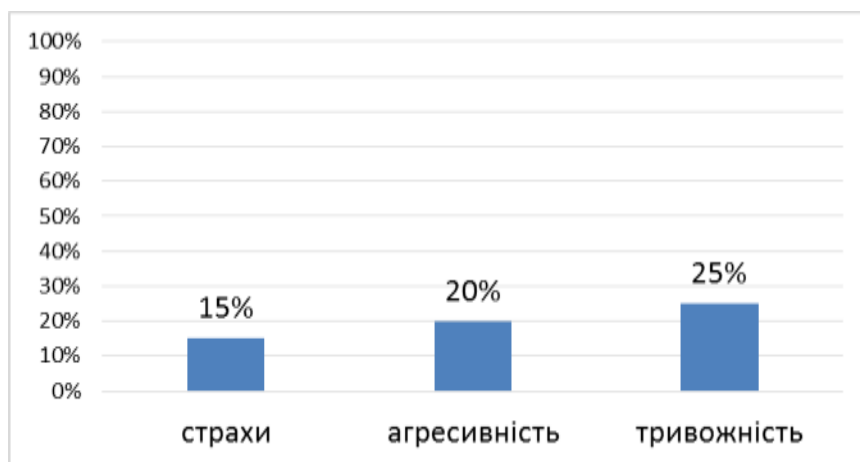

Рис.2 Розподіл показників емоційних станів у молодших школярів за методикою «Неіснуюча тварина» (n=46)

Аналізуючи малюнки на тему «Намалюй свій страх», ми бачимо, що найбільше діти бояться змій, павуків, монстрів, привидів та уколів (рис.3).

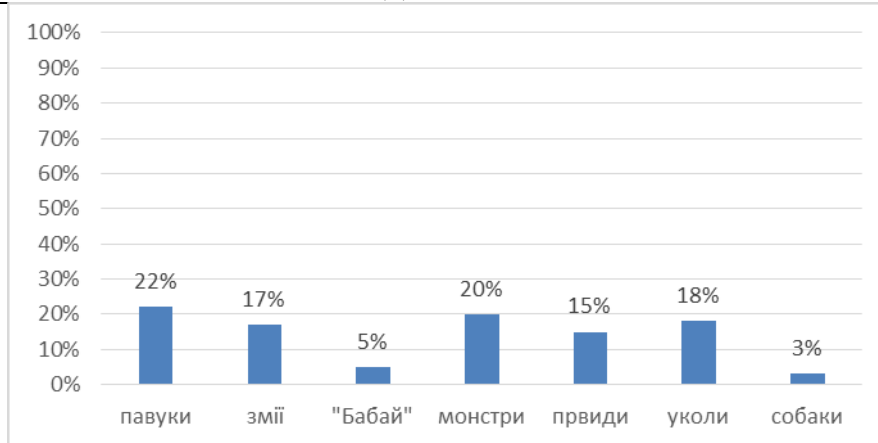

Рис.3 Розподіл показників страхів у дітей молодшого шкільного віку за методикою «Намалюй свій страх» (n=20)

За допомогою тесту «Тривожність» (Р. Темпл, М. Доркі, В. Амен) ми визначили індекс тривожності у досліджуваних і побачили, що 35% притаманний високий рівень тривожності, 48% – середній і 17% - низький. Зокрема, найбільше негативних виборів спостерігаємо за сюжетом 6 (укладання в ліжку на самоті). Частина дітей (15%) проявили негативні емоції на ситуацію 9 – «ігнорування» (рис.4).

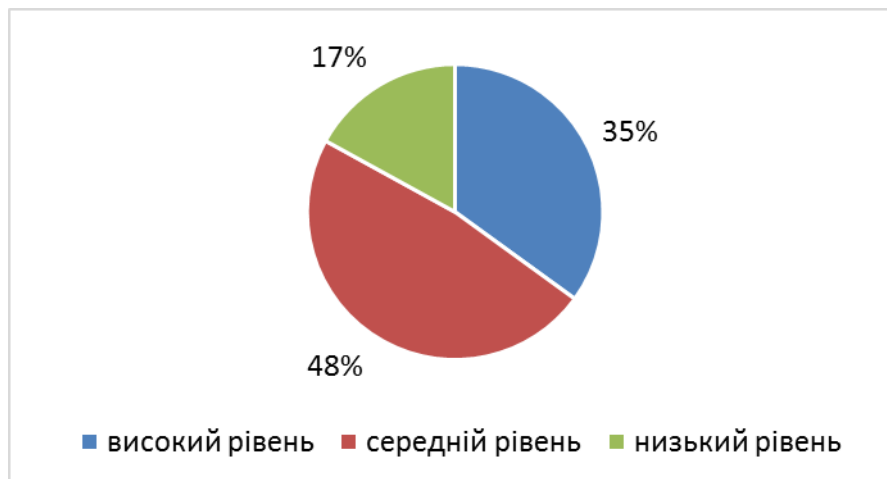

Рис.4 Розподіл показників рівнів тривожності у молодших школярів за методикою «Тривожність» (Р. Темпл, М. Доркі, В. Амен) (n=20)

За Дитячою шкалою вплив подій можемо зробити висновок, що у 26% досліджуваних (учнів 3-4 класів) проявляється високий рівень інтрузивних проявів – постійні думки про негативну подію, переживання сильних емоцій тощо. 31% проявляють схильність до уникнення – намагання уникати, не говорити, відсторонюватися від негативних подій, які відбулися (рис.5).

Рис.5 Розподіл показників впливу подій на молодших школярів (n=26)

З методикою Шкала SCAREDc ми побачили, що 46% досліджуваних мають підвищений рівень шкільної фобії (бояться ходити до школи, часто відчують занедужання, перебуваючи у школі) (рис.6).

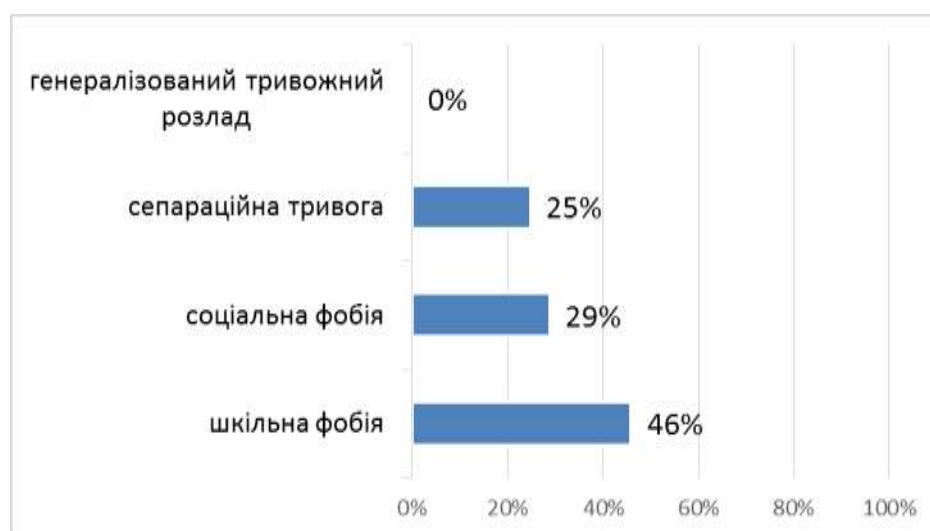

Рис.6 Розподіл показників тривожних розладів у молодших школярів за методикою SCAREDc (n=26)

Таким чином, здійснений нами теоретичний аналіз та проведене емпіричне дослідження підтвердили те, що значна частина молодших школярів мають завищений рівень шкільної тривожності, а отже, актуальним постає обґрунтування психолого-педагогічних умов подолання шкільної тривожності у дітей молодшого шкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клевака Л. П., Гришко О.І. Підтримуюча поведінка дорослого щодо дитини дошкільного віку в умовах війни. Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти : зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф., 14 – 15 квіт. 2022 р. Кам'янець-Подільський : Вид. Ковальчук О.В., 2022. С. 52-58.
2. Левицька Т., Рудницька М. Психологічні особливості проявів тривожності у дітей молодшого шкільного віку. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 2017. Вип.4. С. 58 – 64

3. Ставицька С.О. Психолого-педагогічні умови подолання особистісної тривожності у дітей молодшого шкільного віку. Психологія на перетині тисячоліть: Збірник наукових праць учасників П'ятих Костюківських читань: В 3-х т. К.: Гнозис. 1998. Т.3. С.220-227.

Орищук Мар'ян

Науковий керівник – доц. Адамська Зоряна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ КОНФЛІКТНОСТІ СЕРЕД ІНСПЕКТОРІВ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ВАРТИ

Сьогодні загально визнаним є той факт, що правоохоронна діяльність апріорі є конфліктогенною, бо покликана протистояти злочинним діям як окремих людей, так і груп малих і великих. Тому й не дивно, що конфлікти в професійному середовищі працівників органів внутрішніх справ викликають неабиякий інтерес у сучасних дослідників.

Так, проблемі вивчення професійно важливих якостей працівників поліції присвячено низку досліджень у працях М. Дідух, Л. Леженіної, Н. Мілорадової, І. Шинкаренка та ін. Психологічні особливості діяльності працівників органів внутрішніх справ вивчали такі дослідники, як О. Баєв, О. Бандурка, С. Бочарова, В. Васильєв, О. Землянська, Л. Казміренко, В. Коновалова, М. Костицький та ін.

Теоретичному аналізу психологічних та соціально-психологічних чинників виникнення конфліктів в органах внутрішніх справ присвячено дослідження вітчизняних і закордонних вчених: О. Алахвердова, Ю. Бауліна, Х. Бесемера, Й. Гальтунг, Г. ван Гурп, І. Ващенко, Н. Довгань, Л. Ємельяненко, Г. Жаворовонкова, Л. Карамушка, Г. Ложкін, М. Пірен, Ю. Притики, М. Хавронюка, Р. Фішер та ін.

Розкриваючи різноманітні аспекти професійної діяльності працівників поліції, науковці одностайні в тому, що вона, як «специфічний вид соціальної діяльності працівників органів держави, призначеної для її захисту і безпеки, що діє від її імені й організує певною мірою функціонування громадянського суспільства, стоїть на охороні прав і свобод його громадян та окремих особистостей», характеризується низкою особливостей, порівняно з іншими видами професійної діяльності, серед яких найбільшої уваги потребує рівень конфліктогенності [1, С.28].

Як свідчать численні дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених, діяльність правоохоронця є однією з найбільш складних за одночасністю, різноманітністю, жорсткістю, а деколи й за суперечністю вимог, що пред'являються до нього. Інтенсивна взаємодія цих характеристик у поєднанні з іншими чинниками та умовами (небезпека для життя і здоров'я, відповідальність за наслідки тощо) кожного разу переводить працівника поліції, що потрапляє в таку ситуацію, в режим особливого протікання психічних процесів і критичних випробувань його особистості [4]. При цьому, чим складнішим і відповідальнішим є оперативно-службове завдання з охорони правопорядку і боротьби зі злочинністю, чим більш конфліктними і